

Παγκύπριο Σεμινάριο για τα Γηρατειά

Λευκωσία 7-8 Νοεμβρίου 1983

Εισήγηση: Η συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος

Αφροδίτη Τεπέρογλου*

Το Σχέδιο Δράσης για τα Γηρατειά (Plan of Action) που ψηφίστηκε το 1982 στα πλαίσια της Παγκόσμιας Συνέλευσης Γήρατος των Ηνωμένων Εθνών στην Αυστρία, εκτός των βασικών του αναπτυξιακών και ανθρωπιστικών πτυχών, περιελάμβανε και διάφορες προτάσεις προς τα μέλη Κράτη, στις οποίες θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Κάτω από τον γενικό τίτλο *Ανταλλαγή πληροφοριών και πείρας* συνιστάται στα κράτη μέλη που υπέγραψαν το Σχέδιο Δράσης να «συνεχίσουν τα σεμινάρια και τις συσκέψεις σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (Άρθρο 106).

Στο άρθρο 113 αναφέρεται ότι «για την αποτελεσματική εφαρμογή του Σχεδίου προϋποτίθεται δραστηριοποίηση και στο περιφερειακό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό καλούνται όλες οι οργανώσεις με περιφερειακή αρμοδιότητα να επανεξετάσουν τους αντικειμενικούς σκοπούς του Σχεδίου και να συμβάλουν στην εφαρμογή τους. Προς την κατεύθυνση αυτή, οι περιφερειακές επιτροπές των Ηνωμένων Εθνών θα πρέπει να διαδραματίζουν συντονιστικό ρόλο». Στο άρθρο 114 προτείνεται: «για να συντελεστούν οι παραπάνω λειτουργίες, οι Κυβερνήσεις που αποτελούν μέλη περιφερειακών αποστολών θα πρέπει να

* Dr. Rer. Pol.

εξασφαλίσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις προκειμένου να συμπεριληφθεί στο τακτικό πρόγραμμα δραστηριοτήτων τους η μελέτη των προβλημάτων που αφορούν στους ηλικιωμένους». Τέλος προτείνεται «να υποδειχθεί στην Αποστολή Κοινωνικής Ανάπτυξης το διακυβερνητικό όργανο που θα εποπτεύει την εφαρμογή του Σχεδίου Δράσης κάθε τέσσερα χρόνια και θα προβαίνει σε προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του Σχεδίου αν αυτό κρίνεται σκόπιμο...» (Άρθρο 118).

Στη μικρή αυτή εισαγωγή τονίζεται ιδιαίτερα η συνέπεια και ανταπόκριση στις προτάσεις του ΟΗΕ της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τα Γηρατειά. Συγκεκριμένα, μέσα στα πλαίσια των σχετικών δραστηριοτήτων του ΟΗΕ, οργανώθηκε από 7-8 Νοεμβρίου 1983 στη Λευκωσία της Κύπρου το Παγκύπριο Σεμινάριο για τα Γηρατειά.

Όπως ανέφερε στην εισηγητική του Ομιλία ο Πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής Κύπρου για τα Γηρατειά, Σεβ. Μητροπολίτης Κυτίου κ. Χρυσόστομος, «Η Εθνική Επιτροπή Κύπρου για τα Γηρατειά συνισταμένη εκ 59 εθελοντικών, επαγγελματικών και συνδικαλιστικών οργανώσεων και κυβερνητικών υπηρεσιών, με τον πολύ ευρύ στόχο να επισημάνει τις ανάγκες και τα προβλήματα των ηλικιωμένων και να υποβάλει στην Κυβέρνηση εισηγήσεις για αντιμετώπισή τους, αλλά και γενικότερα να συμβάλει στην προαγωγή της ευημερίας των ηλικιωμένων, εργάζεται από την ημέρα της συστάσεώς της —το Καλοκαίρι του 1982— εντατικά και προς διάφορες κατευθύνσεις».

Το διήμερο αυτό στη Λευκωσία υπήρξε ιδιαίτερα εποικοδομητικό και γόνιμο, όχι μόνο για τους Κυπρίους που έλαβαν μέρος στο Σεμινάριο αλλά και για την ελληνική αποστολή, που με επικεφαλής την υφυπουργό Κοινωνικής Πρόνοιας κ. Μαρία Κυπριωτάκη, συμμετείχε ενεργά καθ' όλη τη διάρκειά του. Σκοπός του Σεμιναρίου ήταν, όπως τόνισε ο Πρόεδρος της Επιτροπής, «η προαγωγή της ευημερίας των ηλικιωμένων».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι κατέστη δυνατό να επιτευχθεί η σωστή ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των Κυπρίων φορέων πολιτικής για την τρίτη ηλικία και των εκπροσώπων του ελλαδικού χώρου. Από την Ελλάδα συμμετείχαν οι εξής ειδικοί που έκαναν και τις αντίστοιχες εισηγήσεις.

1. Η Άννα Αμηρά, Κοινωνική Λειτουργός, με θέμα «Κοινωνική Πτυχή των Γηρατειών — Ανάγκες, προβλήματα».
2. Η Αφροδίτη Τελέρογλου, Κοινωνιολόγος, με θέμα «Η συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου».

Α. Τεπέρογλου

3. Ο Αναστάσιος Δοντάς, Καθηγητής Παθολογίας, με θέμα «Παροχή Πρωτοβάθμιας Υγειονομικής υπηρεσίας σε ηλικιωμένα άτομα».
4. Ο Δημήτριος Ρουμελιώτης, Φυσίατρος, Διευθυντής ΚΑΤ, με θέμα «Η συμβολή της φυσικοθεραπείας στην αποκατάσταση των ηλικιωμένων».
5. Ο Άγγελος Αγγελίδης, Αρχιτέκτονας, με θέμα «Η προσαρμογή κατοικίας και άμεσου περιβάλλοντος για άτομα τρίτης ηλικίας μειωμένης κινητικότητας».

Επίσης έλαβε μέρος στο Σεμινάριο και η Έφη Γεωργιάδου, Διευθύντρια του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας, με ειδικές παρεμβάσεις σε θέματα που αφορούν την κοινωνική πολιτική για την τρίτη ηλικία.

Στη συνέχεια του ενημερωτικού αυτού σημειώματος θα αναφερθούμε περιληπτικά στα βασικά σημεία της εισήγησης *Η συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος*.

Εισαγωγή

Η προσπάθεια που γίνεται, μέσα στα πλαίσια της εισήγησης αυτής, να μελετηθεί η συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη φαίνεται περισσότερο ενδιαφέρουσα και σημαντική αν αναλογισθεί κανείς κάτι πολύ βασικό. Όπως έχει διαπιστωθεί εκείνο που χαρακτηρίζει τις σύγχρονες προηγμένες κοινωνίες είναι το ότι ολοένα και περισσότερο τίθεται υπό αμφισβήτηση η έννοια της «αυθεντίας» που ήταν ταυτισμένη με τη μεγάλη ηλικία, ενώ αντίθετα έχει σημειωθεί μεγάλη στροφή προς τους νέους οι οποίοι τείνουν να αποτελέσουν αποκλειστικά το επίκεντρο της προσοχής και του ενδιαφέροντος της κοινωνίας.

Η πραγματικότητα αυτή συνεπάγεται αυτόματα ουσιαστικές δυσκολίες «προσαρμογής» που αντιμετωπίζει η ονομαζόμενη τρίτη ηλικία. Μιας προσαρμογής, που οι επιπτώσεις της είναι ποικιλόμορφες και με ουσιαστικό αντίκτυπο στους ίδιους τους ηλικιωμένους και κατ'επέκταση στο στενό και ευρύτερο περιβάλλον τους.

Καλείται λοιπόν ο ηλικιωμένος σε έναν ίσως άنيσο αγώνα με τις άλλες ηλικίες που, ποτέ παλαιότερα, άλλοι στη δική του θέση δεν είχαν διεξαγάγει.

Η τεχνολογική επανάσταση, αναμφισβήτητα, αφορά περισσότερο τους νέους οι οποίοι αποτελούν τους βασικούς καταναλωτικούς φορείς όλων των ειδών που κατακλύζουν την αγορά τόσο των πολιτιστικών προϊόντων (μαγνητόφωνα, κασετόφωνα κτλ.) όσο και άλλων όπως εξοπλισμός νοικοκυριού (καταψύκτες, υπεραυτόματα πλυντήρια κ.ά.). Σ' όλο αυτό τον καταγισμό της καταναλωτικής υπερκινητικότητας, πώς θα αμυνθεί και πώς θα αποδείξει και τη δική του γνώση ο ηλικιωμένος; Είναι αυτός που κατά κύριο λόγο «δεν ξέρει» και που του αμφισβητείται πλέον η εμπειρία· αμφισβήτηση που προκαλείται από την ασφυκτική πίεση της τεχνολογικής επανάστασης.

Ίσως φανούν παράξενες οι διαπιστώσεις αυτές, διευκρινίζεται όμως ότι δεν είναι καθόλου υποκειμενικές αλλά προέρχονται από το χώρο της εφαρμοσμένης κοινωνικής έρευνας.

Χωρίς να σταθούμε ιδιαίτερα σε στατιστικά στοιχεία, επιβάλλεται να αναφέρουμε ότι η ομάδα αυτή πληθυσμού, δηλαδή 65 ετών και άνω, αποτελεί το 13% του συνολικού πληθυσμού της Ελλάδος. Όπως υπολογίζεται, ο πληθυσμός αυτός, μεταξύ 1950 και 2000, θα έχει υπερδιπλασιασθεί και από το 10% θα φθάσει σχεδόν το 21%.

Έχοντας υπόψη τους βασικούς παράγοντες που συντείνουν στην αύξηση της ομάδας αυτής του πληθυσμού, καθώς και το προσδόκιμο επιβίωσης που τώρα ανέρχεται σε 71 χρόνια για τους άνδρες και 74 για τις γυναίκες, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι μελλοντικά θα πρόκειται για μια τόσο μεγάλη ομάδα που θα επηρεάζει αναπόφευκτα και τις άλλες ηλικίες παίζοντας σημαντικότατο ρόλο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Καθώς ξεετάζουμε τη συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδος όπως τώρα εμφανίζεται, δεν θα αναφερθούμε στο τι θα μπορούσαν αυτοί να προσφέρουν. Αυτό είναι ένα σημείο που αφορά ιδιαίτερα τα εφαρμοσμένα προγράμματα κοινωνικής πολιτικής.

1. Συμβολή των ηλικιωμένων στην κοινωνική ζωή

1.1. Γενικές διαπιστώσεις

Παρ' όλη την αρχική μας διαπίστωση ότι η επιρροή των γερόντων άρχισε να μειώνεται στην Ελλάδα, οι ηλικιωμένοι εξακολουθούν να

A. Τεπέρογλου

συμβάλλουν αρκετά σημαντικά στον κοινωνικό δίο. Διαφοροποίηση παρουσιάζει η επίδραση των γερόντων κατά τόπους. Δηλαδή, διαφορετικά αντιμετωπίζεται και επιδρά ο ηλικιωμένος στις αγροτικές και διαφορετικά στις αστικές περιοχές.

Η διαφορά είναι αξιοσημείωτη, όπως αναφέρει και η καθηγήτρια κ. Λαμπίρη - Δημάκη, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές, στα χωριά και στις μικρές επαρχιακές πόλεις, όπου οι ηλικιωμένοι παίζουν σημαντικό ρόλο σε αποφάσεις σχετικές με θέματα εργασίας, παιδείας και γάμου μελών της οικογένειας.

Μια άλλη διαφοροποίηση αφορά τη συμβολή των ηλικιωμένων σε ορισμένους τομείς της κοινωνικής ζωής. Ένας τέτοιος τομέας είναι η πολιτική, όπου η συμμετοχή και η προσφορά των ηλικιωμένων είναι και μεγάλη και αδιαφιλονίκητη. Π.χ., ενώ τα τελευταία χρόνια παρατηρείται προοδευτικός περιορισμός του γεροντικού φάσματος των βουλευτών, «στη Βουλή του 1977, οι βουλευτές 60 ετών και άνω εξακολουθούσαν να αντιπροσωπεύουν το 25% του συνόλου». Στη Βουλή του 1981 βέβαια, η ομάδα αυτή αποτελεί το 17% του συνόλου, δηλαδή ίση προς το ποσοστό των ατόμων 60 ετών και άνω στον γενικό πληθυσμό.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο οι ηλικιωμένοι έχουν αναπτύξει δραστηριότητα είναι της εκπαίδευσης, όπου αφενός προσφέρουν ως δάσκαλοι, κι αφετέρου λειτουργούν ως δέκτες μόρφωσης. Π.χ. υπολογίζεται ότι το 1981 περίπου 6.000 άτομα πάνω από 60 ετών παρακολούθησαν κανονικά μαθήματα στα πλαίσια του προγράμματος λαϊκής επιμόρφωσης και άλλα 23.000 παρακολούθησαν ευκαιριακά μαθήματα, εκθέσεις, θεατρικές παραστάσεις.

Αν εξαιρέσει κανείς την πολιτική, το ποσοστό των ηλικιωμένων που ασχολούνται με τα κοινά (πολιτιστικές εκδηλώσεις π.χ.) είναι μικρό. Η συμμετοχή τους περιορίζεται «σε κοινωνικές δραστηριότητες κυρίως στα πλαίσια της οικογένειας και σε κοινωνικο-θρησκευτικές εκδηλώσεις».

1.2. Συμβολή στην οικογένεια

Διαχωρίσαμε τη συμβολή του ηλικιωμένου στην ελληνική οικογένεια γιατί στον τομέα αυτόν οι ηλικιωμένοι κατεξοχήν συμμετέχουν και αποδίδουν. Την ιδιαιτερότητα αυτή διαπιστώνουν διάφορες κοι-

ωνιολογικές έρευνες, σύμφωνα με τα πορίσματα των οποίων, ενώ στην Ελλάδα η παραδοσιακή πατριαρχική οικογένεια άρχισε ήδη να αλλάζει μορφή, οι δεσμοί μεταξύ γονέων και παιδιών παραμένουν ισχυροί.

Οι ηλικιωμένοι, γιαγιά ή παππούς, βοηθούν συστηματικά τα παιδιά τους ιδιαίτερα όταν εργάζεται και η γυναίκα-μητέρα. Πολλές φορές πρόκειται για ένα είδος baby-sitting.

Όταν μάλιστα οι ηλικιωμένοι συμβάλλουν στο «μεγάλωμα» των εγγονιών, τότε αναμφισβήτητα πρόκειται για μια «μετάδοση των παραδοσιακών γνώσεων και των πολιτιστικών αξιών».

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα μιας έρευνας που διεξήχθη για τους ηλικιωμένους της περιοχής των Αθηνών από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), από τους 550 ηλικιωμένους που απάντησαν σε ειδικό ερωτηματολόγιο, το 56% ζούσαν με τα παιδιά τους ή πολύ κοντά σ' αυτά και το 82% απ' αυτούς ζούσαν αρκετά κοντά για να είναι δυνατή συχνή επαφή μαζί τους.

Οι ηλικιωμένοι προσφέρουν το κατά δύναμιν από την πλευρά τους, και πολλές φορές αναλαμβάνουν και σημαντικό μέρος των υποχρεώσεων του νοικοκυριού των παιδιών τους. Ωστόσο δεν θα πρέπει να παραλειφθεί και η προσφορά και των παιδιών προς τους γονείς, ιδιαίτερα σε θέματα βασικής ιατρικής περίθαλψης όπως συμβαίνει με τους υπέργηρους.

Όπως αναφέρεται και στην Ελληνική Εθνική Έκθεση του 1982 για την Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος, «ένα από τα κύρια ζητήματα για το άμεσο μέλλον στην Ελλάδα είναι πώς θα διατηρηθούν και διευκολυνθούν οι οικογενειακοί δεσμοί, χωρίς να προκαλέσουν υπερβολικό άγχος για τις νεώτερες ή τις παλαιότερες γενιές, για να παραμείνουν οι ηλικιωμένοι στην κοινωνία και στο οικογενειακό τους περιβάλλον».

Περατώνοντας, σκόπιμο είναι να αναφερθούμε συνοπτικά στα Προγράμματα για τα Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας. Το πρόγραμμα αυτό έχει καταρτιστεί σε συνεργασία με την Τοπική αυτοδιοίκηση.

Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι το πρόγραμμα των ΚΑΠΗ μελλοντικά και μακροπρόθεσμα φιλοδοξεί να καθορίσει ουσιαστικά την κοινωνική συμμετοχή την ηλικιωμένων σε τοπικό επίπεδο. Πιστεύουμε ότι εκτός από αυτά που παρέχει αυτή τη στιγμή ένα ΚΑΠΗ, δηλαδή οργανωμένη ψυχαγωγία, φυσιοθεραπεία, εργοθεραπεία, ιατρική περίθαλψη για τα μέλη του, προσεχώς θα πρέπει να καταρτίσει προγράμματα κατάλληλα για μια ουσιαστικότερη και περισσότερο πολύπλευρη προσφορά στο κοινωνικό σύνολο.

2. Συμβολή των ηλικιωμένων στην οικονομική ανάπτυξη

Κατά τα τελευταία χρόνια, όπως γνωρίζουμε, στην Ελλάδα συντελέστηκε μια σημαντική οικονομική ανάπτυξη, μια άνοδος του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού. Δυστυχώς όμως οι ηλικιωμένοι δεν ανήκουν στην ομάδα των προνομιούχων, το αντίθετο μάλιστα. Για το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού η ηλικία συνταξιοδότησης είναι 65 για τους άνδρες και 60 για τις γυναίκες.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1971, το ποσοστό των απασχολούμενων ανδρών 65 ετών και άνω ήταν 32,23% και 8,67% των γυναικών. Σε σύγκριση με το παρελθόν παρατηρείται αισθητή μείωση του ποσοστού των απασχολούμενων που ανήκουν στην ηλικία αυτή.

Βέβαια, η ανεργία των νέων είναι ένα οξύ πρόβλημα στο οποίο δίνουν έμφαση τα κρατικά προγράμματα. Δεν πρέπει όμως να παραβλέψει κανείς και το θέμα των ηλικιωμένων. Ειδικά στις περιπτώσεις που οι ανισότητες των συντάξεων είναι ζωτικής σημασίας και οι ηλικιωμένοι πρέπει να συνεχίσουν να εργάζονται για να συμπληρώσουν τη σύνταξή τους. Όπως προτείνεται και στην Ελληνική Εθνική Έκθεση, «εκτός από την ψυχολογική πίεση και τη μερική απομόνωση που μπορεί να προκαλεί η αναγκαστική αποχώρηση των ηλικιωμένων από την εργασία... τίθεται το ερώτημα εάν συμφέρει στη σημερινή προνοιακή κοινωνία να κρατά τα ηλικιωμένα άτομα που είναι σωματικά και ψυχικά ενεργά και που επιθυμούν να συνεχίσουν να ασχολούνται με οικονομικές παραγωγικές δραστηριότητες, έξω από τον κύριο κορμό του εργατικού δυναμικού». Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι μια μερίδα των ηλικιωμένων ζει κάτω από πολύ ευνοϊκές εισοδηματικές συνθήκες. Η ομάδα αυτή αποτελείται κυρίως από συνταξιούχους δημοσίου, στρατιωτικών υπηρεσιών και οργανισμών.

Οι ηλικιωμένοι συμβάλλουν ουσιαστικά στη λειτουργία των οικογενειακών επιχειρήσεων. Επίσης και όταν είναι οι ίδιοι αυτοαπασχολούμενοι. Πάντως, εναλλακτικές δυνατότητες σχετικά με την απασχόληση των ηλικιωμένων υπάρχουν πολλές και θα πρέπει να διερευνηθούν. Π.χ. οι ηλικιωμένοι μπορούν να απασχοληθούν σε τομείς που δεν είναι προσοδοφόροι για τους νέους.

Επίλογος

Τα θέματα που θίξαμε στην εισήγησή μας αυτή απασχόλησαν ιδιαίτερα την Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος που έγινε το 1982 στη Βιέννη και περιελήφθησαν στο Σχέδιο Δράσης για τα Γηρατειά με μια σειρά προτάσεων προς τις κυβερνήσεις για τη σωστότερη λήψη αποφάσεων και την προώθηση των προγραμμάτων για την τρίτη ηλικία.

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων της ονομαζόμενης τρίτης ηλικίας, της τόσο σημαντικής αυτής ομάδας πληθυσμού, αφορά την κοινωνική πολιτική. Ας μη λησμονούμε ότι είναι η περίοδος εκείνη της ζωής του ανθρώπου κατά την οποία μπορεί να ασχοληθεί με ό,τι τον ευχαριστεί, με ό,τι επιλέγει ο ίδιος. Αυτό όμως που πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα είναι ότι ήδη από πολύ νωρίς θα πρέπει να προετοιμασθεί ο άνθρωπος γι' αυτή την ηλικία. Μια προετοιμασία που είναι αναγκαία προκειμένου η προσαρμογή να είναι εύκολη, χωρίς εμπόδια και χωρίς αρνητικές επιπτώσεις. Ποιά θα είναι τα στάδια και ποιοί οι παράγοντες της προετοιμασίας είναι θέμα και πάλι κοινωνικής πολιτικής. Αυτό που δεν πρέπει να λησμονείται είναι ότι άσχετα από την όποια εξέλιξη, η κάθε ηλικία έχει ανάγκη από την άλλη. Η κάθε μια συμπληρώνει την άλλη κι αυτό ίσως είναι το μήνυμα που θα θέλαμε να μεταδώσουμε μέσα από την εισήγηση αυτή.

Ίσως βέβαια να αναμένονταν, στα πλαίσια της εισήγησης αυτής, τα συμπεράσματα του Παγκύπριου Σεμινάριου για τα Γηρατειά. Αυτό είναι δύσκολο λόγω της μεγάλης ποικιλίας των θεμάτων που συζητήθηκαν και που κάλυψαν ένα τεράστιο φάσμα θεμάτων που αφορούν την τρίτη ηλικία.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι το Παγκύπριο Σεμινάριο για τα Γηρατειά συνέβαλε στην πληρέστερη κατανόηση των αναγκών και προβλημάτων της τρίτης ηλικίας, και έδωσε την ευκαιρία για σύγχρονη ενημέρωση και ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών.

Συνοψίζοντας: «οι ηλικιωμένοι αποτελούν ένα σημαντικό, πολύ ανομοιογενές τμήμα πληθυσμού με ανάγκες που είναι διάφορες στις ειδικές υπο-ομάδες και των οποίων η ακριβής εκτίμηση, χωρίς έρευνες σε βάθος, δεν μπορεί να γίνει. Παράλληλα, οι δυνατότητες συμβολής στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας και της ομάδας τους δεν πρέπει να υποτιμηθούν ή να αγνοηθούν. Μαζί με την αύξηση των δημοσίων δαπανών για Υγεία - Πρόνοια - Στέγαση - Ασφάλιση πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην παράλληλη αύξηση της παραγωγικότητας του πληθυσμού αυτού υπό μορφές που έχουν δοκιμασθεί με επιτυχία στα

Α. Τεπέρογλου

τεχνολογικά ανεπτυγμένα κράτη και που έχει κάθε λόγο να δοκιμάσει και η χώρα μας».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ελληνική Εθνική Επιτροπή για την Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος, Ηνωμένα Έθνη, Βιέννη 1982, *Οι ηλικιωμένοι στην Ελλάδα, Εθνική Έκθεση*, Αθήνα 1982.
2. Αφροδίτη Τεπέρογλου, «Open Care for the Elderly in Greece» in Anton Amann (edit.), *Open Care for the Elderly in Seven European Countries*, Pergamon Press, 1980.
3. Π. Κεχαγιόπουλος, *Εξελίξεις στην εφ' όρου ζωής εκπαίδευση*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Διεύθυνση Εκπαιδευσεως Ενηλίκων, Αθήνα 1981.
4. Ελένη Πιτσιού, *Τρόπος ζωής των ηλικιωμένων Αθηναίων*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Αθήνα (αδημοσίευτο).
5. Lambiri-Dimaki, Jane, *The Generation Gap: Underlying Universalities and Specific Patterns with Special Reference to the Case of Greece*, Auslandsseminar Leitung 6, October 1981, Bamberg Universitat, σελ. 45-52.
6. *Σχέδιο δράσης για τα γηρατειά*. Μετάφραση, Πολυγρ. έκδοση της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την Παγκόσμια Συνέλευση Γήρατος.
7. Μεταξάς, Α.Ι.Δ., «Βιοκοινωνική και πολιτιστική χαρτογραφία της Βουλής 1964-1974-1977», *Πολιτική* 1: 13-15, 1981.